

INFRALAPSZÁRIÁNUSOK ÉS SZUPRALAPSZÁRIÁNUSOK

SZABADOS ÁDÁM

Amikor elrettentő példát keresnek az egyház felesleges vitáira, a szupralapszáriánusok és infralapszáriánusok szembenállását szokták előhalászni, mint a teológia történetének legszörszálhasogatóbb vitáját. Már maguk az obskurus elnevezések is fényévekre vannak bármiféle gyakorlati kereszténységtől, a vita tárgya pedig olyannyira spekulatív, hogy talán csak az a fejtörő szállhatna versenybe vele, hogy hány angyal fér el egy gombostű tetején. Akik azon rágódnak, hogy vajon a predestináció szupralapszáriánus vagy infralapszáriánus értelmezése-e a helyes, azt a benyomást keltik magukról, hogy végleg elszakadtak a normális emberek világától.

És itt van az én problémám. Nem kizárt, hogy én is elszakadtam a normális emberek világától, de évek óta meggyőződésem, hogy ez a kálvinizmuson belüli régi vita fontos tanulságokkal szolgálhat a gyakorlati keresztény élet és az istenképünk számára. Miért? Azért, mert bár az infralapszáriánus és szupralapszáriánus szavak a keresztények kilencvenkilenc egész kilenc százaléka számára semmit nem mondanak, a mögöttük meghúzódó érzetek és hiedelmek meghatározó szerepet játszanak a kiválasztás körüli vitákban. A kiválasztás pedig előbb vagy utóbb szerintem minden hívőt foglalkoztat. Fogalmak akkor is lényegesek lehetnek, ha nem értjük őket. Lehet, hogy nem ismerjük a plátóni filozófia fogalmait, de azt felismerjük, amikor valaki tiszteletlenül bánik a testével. Nem hiszem, hogy sokan emlékszünk még a fluxussűrűség szó jelentésére, de tapasztalatunk van a mágneses térerőről. Hasonló a helyzet a szupralapszáriánus és infralapszáriánus szavakkal is. Legtöbben nem ismerjük a jelentésüket, mégis szerepet játszanak a vitáinkban.

Elismerem, az infralapszáriánusok és szupralapszáriánusok közötti vitában van sok spekulatív elem. Azért tartom mégis hasznosnak az álláspontok végiggondolását, mert nélkülük is rengeteg spekulatív előfeltevéssel közelítünk a témához, és a ki nem mondott feltevések több félreértéshez vezetnek, mint a feltárt spekulációk. A supra- vs. infralapszáriánus vita ismerete ezekre a reflektálatlan előfeltevéseinkre világíthat rá, melyek adott esetben valós akadályai lehetnek a Szentírás kiválasztással kapcsolatos tanításának megértésében. Miről szólt hát ez a vita?

1. AZ INFRALAPSZÁRIÁNUS ÉS SZUPRALAPSZÁRIÁNUS ÁLLÁSPONTOK

Először nézzük meg, miről *nem* vitatkoztak. Mindkét álláspont egyetértett abban, hogy Isten a világ teremtése előtt elrendelte mindazt, ami bekövetkezik. A Westminsteri hitvallás összefoglalja az ezzel kapcsolatos konszenzust: „Isten az ő akaratának legbölcsebb és legszentebb tanácsa szerint, öröktől fogva, szabadon és megváltoztathatatlanul parancsolta meg bármi bekövetkező felől, hogy megtörténjék.” (III.I. Az igei hivatkozások: Ef 1,11; Róm 11,33; Zsid 6,17;

Róm 9,15.18.) Abban is egyetértettek, hogy Istennek volt megengedő végzése az első ember bűnbeesésével kapcsolatban, bár a szupralapszáriánusok a *végzés*, az infralapszáriánusok a *megengedő* szóra helyezték a hangsúlyt. Abban is megegyeztek, hogy az elvettetés végzése valamilyen módon figyelembe veszi a bűnt, bár szupralapszáriánusok esetében ennek a logikája erősen vitatható.

A két nézet abban különbözik, ahogyan Isten örökkévaló végzéseinek a sorrendjét látja. Az infralapszáriánus nézet Isten örökkévaló végzéseinek sorrendjét megvalósulásuk sorrendjével megegyezőnek látja. Tehát a világ teremtése előtt Isten először arról döntött, hogy megteremti az embert szentségben és igazságban. Utána (még mindig a világ teremtése előtt) arról határozott, hogy megengedi, hogy az ember saját akaratából elbukjon. Ezután következett az a végzése, hogy egy bizonyos számú embert megment a bűnbeesett emberiség tagjai közül. És végül amellettt döntött, hogy a többieket viszont meghagyja bűneikben, hogy bűneik igazságos büntetését kapják. A kiválasztásról tehát a bűnbeesés végzése után, a bűnbeesés fényében döntött. Ezért nevezik *infralapszáriánusnak* ezt a megközelítést: a kiválasztás végzése a bukás (lapsus) alatt (infra), attól való függésben történt. A sorrendiség nem jelenti azt, hogy ne játszódhatott volna le Isten elméjében mindez egyetlen pillanat alatt (ha egyáltalán a pillanat mértékegysége lehet az örökkévalóságnak). A sorrendben a logikai egymásra következés, nem az időbeliség a fontos.

A szupralapszáriánus nézet az arisztotelészi teleológiát követi: a cél elrendelése az első végzés, azt követi az összes többi végzés. Isten ezek szerint először arról döntött, hogy megdicsőíti kegyelmét a kiválasztottak üdvösségében és igazságát az elvetettek kárhózatában. Ezután döntött arról, hogy ezeket az embereket (választottakat és elvetetteket) megteremti. Ezt követi a bűnbeesést elrendelő végzés. Végül eldöntötte, hogy megigazítja a választottakat és elítéli az elvetetteket. A teremtésre és a bűnbeesésre azért volt szükség, hogy a kiválasztás végzése megvalósulhasson. Ebben a nézetben a predesztináció azért *szupralapszáriánus*, mert a kiválasztás végzése logikailag megelőzi a bűnbeesést megengedő végzést.

A szupralapszáriánus álláspontnak elsősorban azért voltak követői (pl. Béza vagy Perkins), mert Isten mindenható céljait tisztábban, noha számunkra megfoghatatlanabb igazságfogalom mentén mutatja be, mint a másik nézőpont. Isten végzéseinek egységét jobban szemlélteti a cél felőli megközelítés, az infralapszáriánus álláspont nehezebben tudja indokolni, miért engedte meg Isten a bűnt, ha ez a végzése logikailag megelőzi azt a végzést, mely által Isten megdicsőíti kegyelmét és igazságát.

A kálvinista hitvallások (pl. Westminsteri hitvallás, Dordrehti kánonok) mégis az infralapszáriánus nézet mellett törtek lándzsát, és a kálvinista teológusok túlnyomó többsége ma is infralapszáriánus. Ez azért különösen érdekes, mert a kálvinizmust támadók mégis gyakran úgy érvelnek, mintha a kálvinisták alapvetően szupralapszáriánusok lennének. A predesztinációt sokan úgy képzelik el, hogy Isten az örökkévalóságban eldöntötte, hogy némelyeket megteremt azért, hogy üdvözljenek, másokat

azért, hogy elkárhozzanak. Az az elterjedt kép a kálvinizmusról, hogy Isten a mennyben szeszélyesen válogat, hogy kit teremtse üdvösségre, kit kárhozatra, majd elrendeli, hogy az egyik csoport hitetlen legyen, a másik csoport viszont hit által üdvözüljön. Ez a kép még a szupralapszáriánus álláspontnak is csak karikatúrája, a kálvinizmus domináns álláspontjának, az infralapszáriánus predestináció-felfogásnak a megértésétől végleg nagyon távol áll.

2. PASCAL A KÁLVINISTÁKRÓL, A MOLINISTÁKRÓL ÉS SZENT ÁGOSTONRÓL

Az augusztinuszi predestináció-felfogásban hívó janzenista Blaise Pascal a kegyelemről szóló írásaiban három nézetet különböztet meg egymástól: Kálvinét, a molinistákét és Szent Ágoston tanítványaiét.

A kálvinista nézetet így jellemzi: „Isten, amikor megteremtette az embert, egyeseket kárhozatra, másokat üdvösségre teremtett feltétlen akarata által, az érdemekre való minden tekintet nélkül. E feltétlen akarat megvalósításához Isten bűnre készítette Ádámot, és bukását nem csupán lehetővé tette, hanem ő maga okozta. Istenben nincs különbség *megcselekedni* és *megengedni* között. Isten, miután bűnre készítette Ádámot, és benne minden embert, Jézus Krisztust küldte el azok megváltására, akiket már megteremtésükkor meg akart váltani, és ezeket visszavonhatatlanul a szeretet és az üdvösség adományában részesíti. Isten magukra hagyja és földi életük során mindvégig megfosztja a szeretet adományától mindazokat, akiket már a teremtéskor kárhozatra ítélt. Ezek alkotják tehát ezen eretnekeknek rettenetes véleményét, amely méltatlan Istenhez, az emberek számára pedig felháborító. Ezen istenkáromlások által olyan feltétlen akaratot tételeznek Istenben, amely semmilyen tekintettel sincsen az erényekre vagy bűnökre annak eldöntésében, hogy kárhozatra vagy megváltásra ítélje teremtményeit.” (*Írások a kegyelemről*, 105)

Pascal kritikájával egyet is értenék, ha nem tévesztette volna el a céltáblát. Pascal kritikája a szupralapszáriánus predestináció-felfogásnak szól (bár azt is kissé torzítva összegzi), azonban a kálvinisták zöme a kálvinizmus egész története során az infralapszáriánus álláspontra helyezkedett.

Pascal a kálvinista nézet bemutatása után bírálja a jezsuita molinisták tanítását is, mely az üdvözülést és az elkárhozást egyaránt az ember hatalmába helyezi, és megvonja Istentől az üdvösségre rendelő szándékot. (A molinizmus sok tekintetben rokon az arminianus felfogással, bár hívei inkább egyfajta köztes álláspontnak szeretik láttatni.)

Szent Ágoston tanítványaként Pascal a harmadik nézet mellett érvel, mely szerint az üdvösség Isten akaratából, a kárhozat pedig az emberek akaratából ered. Isten az embert makulátlannak és igaznak alkotta, de a lázadása miatt „szennyessé, förtelmessé és utálatossá” vált előtte. „Az ártatlanság állapotában Isten egyetlen embert sem ítélt kárhozatra igazságosan... a romlottság állapotában Isten igazságosan ítélt kárhozatra kivétel nélkül minden embert...” Ebből a megromlott embertömegeből választotta ki aztán azokat, akiket meg akart menteni, míg a többieket meghagyta a kárhozatban. „Isten ennek beteljesítése végett küldte el Jézus

Krisztust: hogy feltétel nélkül és nagyon hatékony eszközökkel megváltsa mindazokat, akiket e tömegből erre elrendelt és kiválasztott. Jézus Krisztus ezért azt akarta, hogy halála által csupán ezek érdemeljék ki feltétel nélkül a megváltást, de ugyanez az akarat nem irányult azok megváltására, akik nem szabadítottak fel az egyetemes és igazságos kárhozatalól.” (107)

Amit Pascal harmadik opcióként mint igaz tanítást bemutat, az lényegében az infralapszáriánus predestináció-felfogás, melyet a kálvinisták többsége is vall! A kálvinista hitvallások szinte egyöntetűen hibásnak tartják a Pascal által először felvázol – és tévesen kálvinizmusnak bélyegzett – nézetet. Amit Pascal kritizál, az a szupralapszáriánus nézet erősen kisarkított változata.

2. MIÉRT INFRALAPSZÁRIÁNUS A KÁLVINISTÁK TÖBBSÉGE?

A kálvinisták többsége infralapszáriánus, az isteni végzések kérdésében Szent Ágoston és Pascal kegyelemről vallott felfogásához áll közel. Hadd foglaljam össze hét pontban, hogy mi a legtöbb kálvinista baja a szupralapszáriánus megközelítéssel.

1. A szupralapszáriánus álláspont szerint Isten első cselekedete egyes teremtményei felé a harag volt, még mielőtt azok Isten örök gondolataiban a bűn állapotában lévőknek számítottak volna. Ez ellentétben áll Isten igazságosságával és kikezdhetetlen jóságával.

2. A szupralapszáriánus álláspont úgy festi le a kiválasztást, mintha Isten önkényesen válogatna egy morálisan semleges állapotban lévő embercsoportból. A kiválasztás során ezzel szemben Isten egy morálisan bukott, ezért reménytelenül elveszett embercsoportból ment meg némelyeket.

3. Mivel a kiválasztás és elvetés egyrészt a kegyelem, másrészt az igazságosság alapján áll, ezért ezt a végzést meg kell előznie a bűnesetet megengedő végzésnek, hiszen a kegyelem és igazságos ítélet csak a bűneset fényében értelmezhető fogalmak.

4. A szupralapszáriánus álláspont szerint a bűneset megengedő végzése az elvetés végzésének megvalósulásához szükséges. Ebből viszont az következne, hogy nem a bűn az elkárkozás végső oka, hanem éppen fordítva, az elkárkozás miatt lenne a bűn.

5. A Bibliában a teremtés önmagában is jó, a bűnbeesés pedig Isten jó munkáját elrontó valódi tragédia. A szupralapszáriánus nézet szerint viszont a teremtésre úgy kellene tekintenünk, mint amely kizárólag a kiválasztás kettős végzése érdekében létezik, valójában tehát csak díszlet a megváltás és elvetés munkája számára.

6. A kiválasztás Krisztusban történt. Krisztus megváltó szerepe értelmezhetetlen a bűn nélkül, hiszen a bűn miatt van szüksége az embereknek Megváltóra. Mivel Krisztusban választotta ki Isten az üdvözülöket, ebből következik, hogy a kiválasztás a bűnre nézve történt, tehát a predestináció infralapszáriánus.

7. A kálvinisták többsége azért is infralapszáriánus, mert inkább a Biblia történeti logikáját – az üdvtörténet logikáját – tekintik Isten örök végzései sorrendjének, mint akármilyen vonzónak (jelen esetben inkább taszítónak!) tűnő spekulatív arisztotelészi logikát. A Biblia története a teremtéssel

kezdődik, a bűneset sokkoló képeivel folytatódik, ezután következik a megváltó kegyelem. Ennek a sorrendnek a felborítása olyan istenképhez vezet, mely elszakad a Biblia által elénk tárt Isten képétől.